

พระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ณัฏฐภัทร จันทวิช

การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกนี้ เป็นพระราชพิธีที่มีความสำคัญยิ่งสำหรับผู้ที่จะขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์

ขั้นตอนในพิธีที่ถือว่าสำคัญคือ พระราชพิธีรับน้ำศักดิ์สิทธิ์จากราชบัณฑิตและพราหมณ์ที่พระที่นั่งอัฐทิศ และพระราชพิธีที่พราหมณ์ได้ทูลเกล้าฯ ถวายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ อันได้แก่ พระนพปฎลมหาเศวตฉัตร พระแสงขรรค์ชัยศรี พระมหาพิชัยมงกุฎ วาลวิชนี และฉลองพระบาท ตลอดจนเครื่องราชูปโภค และพระแสงอัญญาวุธที่พระที่นั่ง ภัทรบิฐ เป็นการประกาศที่แสดงความเป็นผู้นำของประเทศชาติ ด้วยความเห็นชอบพร้อมใจของประชาชนที่มี ศรัทธาต่อพระองค์

สำหรับประเทศไทยแล้วถือว่าเป็นเอกลักษณ์ที่เด่นของชาติพระราชพิธีหนึ่ง รายละเอียดในการประกอบพระราชพิธีตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่ นำมาเป็นเครื่องราชูปโภคและเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ หรือเครื่องอื่นใดที่เป็นประกอบสร้างขึ้นเพื่อการนี้ ล้วนมีหมายอันซึ่งทุกอย่างทุกประการซึ่งแสดงถึงความมีอารยธรรมและฉลาดหลักแหลมที่มีปัญญาเต็มไปด้อยอย่างแท้จริง สามารถนำมากล่าวรายละเอียดที่สำคัญ ๆ ได้ไม่ความหมายของเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์ ตลอดจนสิ่งต่าง ๆ ที่นำมาอัญเชิญในระหว่างการทำพระราชพิธี ล้วนแต่มีความเป็นมงคลยิ่ง เพื่อแสดงพระบรมเดชานุภาพของพระองค์พระมหากษัตริย์กับความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ (ศาสนาฮินดู) และความเชื่อในท้องถิ่นที่ฝัง รากมานานนับพัน ๆ ปี การสะท้อนให้เห็นถึงการหล่อหลอมความเป็นชาติที่มีเอกลักษณ์ของตนเอง และเป็น ชาติอารยะทั้งในสายเลือดและภูมิปัญญาอย่างแท้จริง

ความหมายของลักษณะพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกผู้ที่จะเป็นกษัตริย์นั้น ตามตำราภาษาบาลีกล่าวว่ามีลักษณะแบ่งออกได้ 5 ประการคือ

1. **มงคลอินทราชาภิเษก** คือผู้ที่ปกครองแผ่นดินได้เข้าพิธีราชาภิเษกและมีพระอินทร์นำเครื่องเบญจกกุธภัณฑ์ มาถวาย ประกอบกับพระบุษยพระพิชัยราชรถกับฉัตรทิพย์ได้บังเกิดขึ้น การมีสิ่งอันเป็นมงคลทั้ง 3 ประเภทนี้ เรียกว่า อินทราชาภิเษก

2. **มงคลโกคากิเชก** คือผู้ที่เข้าพิธีราชาภิเษกมีเชื้อสายเป็นตระกูลพราหมณ์ที่เป็นมหาเศรษฐี มีทรัพย์สินสมบัติบริวาร รู้จักราชธรรมและราชูธรรมกับทศกุตลและรู้จักที่จะแบ่งปันตัดรอนทุกข์ของราษฎรแล้วได้ชื่อว่าโกคากิเชก

3. **มงคลปราบดาภิเษก** คือผู้ที่เข้าพิธีราชาภิเษกมีเชื้อสายเป็นพวกตระกูลกษัตริย์ มีอำนาจกล้าหาญในการสงคราม ได้รากฐานบ้านเมืองและราชสมบัติ มีชัยแก่ศัตรู เรียกว่าปราบดาภิเษก

4. **มงคลราชาภิเษก** คือผู้ที่เข้าพิธีราชาภิเษกขึ้นเป็นกษัตริย์ ด้วยการได้รับมอบราชสมบัติจากพระราชบิดาให้สืบพระวงศ์ เรียกว่า ราชาภิเษก

5. **มงคลอุภิชก** คือผู้ที่เป็นเชื้อสายกษัตริย์ที่เกิดจากพระราชบิดามารดาที่มีพระคุณชาติเสมอกัน ได้อภิเษกสมรสกับผู้มีเชื้อสายกษัตริย์ แม้ว่าจะเป็นกษัตริย์จากแดนไกลแต่มีลักษณะสุขุมขัตติยชาติ ซึ่งจัดเป็นสวัสดิชาติ เรียกว่า อุภิชก

อย่างไรก็ดี การเป็นพระมหากษัตริย์ที่ดีและมีพระบรมเดชาภาพแผ่ไพศาลตามคติของไทยนั้น มิใช่จะขึ้นอยู่กับเฉพาะที่การประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกแต่อย่างเดียวนั้น แต่โบราณมาได้มีข้อกำหนดต่าง ๆ ที่พระมหากษัตริย์ราชาเจ้าพึงปฏิบัติในพระจริยวัตรจัดเป็นพระคุณสมบัติที่สำคัญยิ่งด้วยซึ่งเรียกว่า **ทศพิธราชธรรม** หรือ **ธรรมสิบประการ** ที่พระมหากษัตริย์กระทำตามสังจธรรมของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ทรงตรัสไว้เป็นหลักสำหรับพระมหากษัตริย์ด้วย

พระราชพิธีบรมราชาภิเษกในราชอาณาจักรไทย

ในราชอาณาจักรไทยปัจจุบันพบว่าได้มีการประกอบการอภิเษกสถาปนาพระมหากษัตริย์มาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 12 เป็นอย่างช้า ทั้งนี้โดยได้พบหลักฐานศิลาจารึก 3 หลัก คือ จารึกปากน้ำมูล 1 และจารึกปากน้ำมูล 2 ที่ตำบลโขงเจียม อำเภอโขงเจียม จังหวัดอุบลราชธานี กับจารึกวัดศรีเอม กิ่งอำเภอเขาสวนกวาง จังหวัดขอนแก่น

ศิลาจารึกทั้ง 3 หลักนี้ จารึกด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต โดยจารึกในเรื่องเดียวกันคือ การอภิเษก พระเจ้าจิตรเสน แห่งรัฐ ๆ หนึ่งที่เป็นอิสระ สามารถโจมตีอาณาจักรกัมพูชาจนได้ชัยชนะแล้วพระเจ้าจิตรเสนได้รับการอภิเษกขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์ ทรงพระนามว่า “**พระเจ้าศรีมหเทรวรมัน**” พระองค์ได้ทรงสร้างศิวิลิงค์ไว้เป็นเครื่องหมายแห่งชัยชนะของพระองค์

ในพุทธศตวรรษที่ 16 ปรากฏหลักการการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษก โดยเรียกสั้น ๆ ว่า “อภิเษก” เช่นครั้งพุทธศตวรรษคือ ได้พบจารึกเมือง... จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งพิธีอภิเษกพระเจ้าชัยวรมันที่ ... พ.ศ.1514 ขึ้นเป็นกษัตริย์

ศิลาจารึกทั้ง 4 เป็นหลักฐานยืนยันได้ว่าในดินแดนอาณาจักรไทยปัจจุบันได้มีพระราชพิธี “อภิเษก” พระมหากษัตริย์มาตั้งแต่ศตวรรษที่ 12 แล้ว

ในพุทธศตวรรษ...สมัยสุโขทัยมีความสำคัญ...ของราชอาณาจักรไทย ได้สืบทอดประเพณีพระราชพิธีบรมราชาภิเษกสำหรับผู้ที่ขึ้นครองราชสมบัติเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ปรากฏในศิลาจารึกหลักที่จารึกวัดศรีชุม พบที่วัดศรีชุม ตำบลเมืองเก่า อำเภอเมือง จังหวัดสุโขทัย กล่าวถึงการ “อภิเษก” พ่อขุนบางกลางหาวเป็นพ่อขุนศรีอินทราทิตย์หรืออินทรมุขินทราทิตย์

พุทธศตวรรษที่ 19 พบหลักฐานจากศิลาจารึกหลักที่ 3 หลักที่ 4 และหลักที่ 5 หรือจารึกวัดป่ามะม่วง ได้กล่าวถึงการ “ราชาภิเษก” พระยาสิโรราชให้เสวยราชในเมืองศรีสัชชนาลัยสุโขทัย ทรงพระนามว่า “พระบาทกัมมรเตงอัญ ศรีสุริยวงศ์รามมหารธรรมราชาธิราช” กับทั้งกล่าวถึงเครื่องราชกกุธภัณฑ์ที่สำคัญในสมัยนั้นมี มงกุฎ (มงกุฎ) พระขรรค์ชัยศรี และพระเศวตฉัตร

ในสมัยกรุงศรีอยุธยาเราทราบขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกจาก “คำให้การชาวกรุงเก่า” และจาก “ตำราราชาภิเษก” ที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช โปรดเกล้า ฯ ให้ขุนนางผู้ใหญ่ที่เคยเห็นการพระราชพิธีในครั้งกรุงศรีอยุธยารวบรวมขึ้นไว้เมื่อ พ.ศ. 2326 เพื่อเป็นตำราและแบบอย่างการพระราชพิธีต่อไป

รายละเอียดต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์อาทิ มี การทำตั่งสำหรับประทับสงบน้ำมูรธาภิเษกด้วยไม้มะเดื่อ (อุทุมพร) มีการทูลเกล้า ฯ ถวายเครื่องเบญจราชกกุธภัณฑ์แด่พระมหากษัตริย์ที่พระที่นั่งภัทรบิฐ อันได้แก่ พระมหามงกุฎ พระแสงขรรค์ พัดวาลวิชนี ธำมรงค์ และฉลองพระบาท มีการพระราชพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏ ตลอดจนการเสด็จเสียบพระนครโดยกระบวนพยุหยาตราชลมารค และกระบวนพยุหยาตราสถลมารค รวมทั้งการสมโภชพระนคร

เมื่อสร้างเสร็จการพระราชพิธีแล้วพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้า ฯ ให้สร้างพระพุทธรูปทองคำที่มีน้ำหนักเท่าพระองค์ ทำให้ทำเงินพดด้วงขนาด บาท สลึง เพียง ๑๐ วันไม่เก็บส่วยอากร 3 ปี และให้ปล่อยนักโทษเห็นได้ว่าการต่าง ๆ เหล่านี้จัดเป็นพระราชประเพณี ที่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

ในสมัยรัตนโกสินทร์ขั้นตอนการประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ได้ประกอบตามพระราชพิธีราชาภิเษกที่เคยปฏิบัติมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา และตามที่พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้โปรด

เกล้า ๆ ให้ขุนนางผู้ใหญ่รวบรวมขึ้นเป็นตำราราชาภิเษก พ.ศ. 2326 และใช้เป็นแบบอย่างถือปฏิบัติมาจนถึงรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแก้ไขปรับปรุงเพิ่มเติมการพระราชพิธีต่าง ๆ เช่น โปรตเกล้า ๆ ... ขึ้นโดยประกอบคู่... ขึ้นตอนและตามกระบวนการเชิญแต่เทวรูปในศาสนาฮินดู จึง โปรตเกล้าให้อัญเชิญพระพุทธรูป นอกจากนี้ได้เพิ่มเติม เครื่องสักการะที่พระพุทธรูปด้วย

แบบแผนการประกอบพระราชพิธีที่สมบูรณ์มากที่สุด คือพระราชพิธีในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ต่อมาในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ได้มีการปรับปรุงให้เหมาะสมแก่การในระยษนั้น ๆ เช่น เวลาประกอบพิธีพุทธรูป เครื่องนมัสการ และ พระมณฑล

ขั้นตอนพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

ในวโรกาสนี้ราชพิธีบรมราชาภิเษกจะจัดเตรียมงานในสถานที่ตามพระที่นั่ง... มหามณเฑียรซึ่ง สืบทอดการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกมาจากครั้งกรุงศรีอยุธยาค่อนข้างสมบูรณ์

และจะมีเพิ่มเติมขึ้นอีกทั้งประกอบการในพิธีการทั้งศาสนาพราหมณ์และพิธีศาสนาพุทธ รวมทั้งความเชื่อถือดั้งเดิมก็ตาม ซึ่งก็ไม่ใช่เป็นการทำอย่างไร้ความหมาย แต่เต็มไปด้วยความโอ้อ่า และความศักดิ์สิทธิ์ของพระบารมีของพระองค์พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเป็นสำคัญ

กำหนดการประกอบการพระราชพิธีบรมราชาภิเษกของพระมหากษัตริย์ที่เป็นสาระที่สำคัญ

1. การประกอบพิธีจารึกพระสุพรรณบัฏดวงพระชนมพรรษา ตราพระราชลัญจกร

ในวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

2. ทำน้ำอภิเษกตามมณฑลแต่ละมณฑล แล้วส่งมารวมในพระอุโบสถวัดพระศรีรัตนศาสดาราม

เพื่อใช้ในพระราชพิธีบรมราชาภิเษก

การอภิเษกสำหรับสรองมูรธาภิเษกสำหรับการสรองมูรธาภิเษกเป็นน้ำที่เจือมหานทีในอินเดีย คือแม่น้ำคงคา สรรภู มหิและจากปัญจสุทธทั้งสำคัญทั้ง 5 ของไทย คือ

แม่น้ำเจ้าพระยา ตักที่ตำบลอ่างทอง

แม่น้ำเพชรบุรี ตักที่ตำบล... จังหวัดเพชรบุรี

แม่น้ำราชบุรี ตักที่ตำบลดาว จังหวัดสมุทรสงคราม

แม่น้ำป่าสัก ตักที่ตำบลท่าราบ

แม่น้ำบางปะกง ตักที่ตำบลบึงพระอาจารย์ จังหวัดนครนายก

และน้ำ 4 สระ คือ สระเกศ สระแก้ว สระคา สระยมนา ในจังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเคยใช้เป็นน้ำสงมาแต่โบราณ

เมื่อสงมูรธาภิเษกแล้ว พระราชครูวามเทพมุนีถวายใบมะตูมทรงทัดและใบกระถินทรงถ่อ

3. **ประกอบพิธีสงฆ์** โดยพระราชาคณะจะสวดภาณวาร สวดพระปริตร พระพุทธรูป และจุดเทียนชัยที่พระที่นั่งอัมรินทร์วินิจฉัยและที่ห้องพระบรรทมเป็นเวลา 3 วัน

4. **ประกอบพิธีพราหมณ์โหมกฤษ** เป็นเวลา 3 วัน

5. **การประกอบพระราชพิธีในวันพระฤกษ์บรมราชาภิเษก**สังเวทเวทดาประจำสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ สงมน้ำมูรธาภิเษกที่พระมณฑปพระกระยาसन ทรงรับพระกลศน้ำพระสังข์ และราชสมบัติจากพราหมณ์ พระสังฆราชและราชบัณฑิตที่พระที่นั่งอัฐทิศ ทรงรับพระสุพรรณบัฏ เครื่องราชกกุธภัณฑ์ เครื่องราชูปโภค และเจษฎาภูษิต พระนพปฎลมหาเศวตฉัตร เสด็จพระที่นั่งภัทรบิฐ มีการพระราชมนเทียร เสด็จออกการสถาปนาสมเด็จพระราชินี

6. **การเสด็จเลียบพระนคร** พระพุทธรูปที่สำคัญ และพระราชกรูได้ขึ้นชมพระบารมี โดยพยุหยาตราสถลมารค และกระบวนพยุหยาตราสถลมารค

อนึ่ง รายละเอียดต่าง ๆ ที่ประกอบในพระราชพิธีนั้น มีความหมายที่สำคัญเป็นการรวมเอาปรัชญาความเชื่อของบรรพบุรุษที่มีศรัทธาเชื่อมั่นในองค์พระมหากษัตริย์อย่างแท้จริง ดังตัวอย่างที่จะกล่าวถึงต่อไป

การใช้งานราชสีห์ปูลาดบนพระราชบัลลังก์และพระที่นั่งภัทรบิฐ

ราชสีห์เป็นสัตว์ในจินตนาการของศิลปินและปราชญ์ไทยมาแต่ดั้งเดิม ว่าเป็นสัตว์ประเภทจตุบาทที่มีพลังอำนาจเหนือสัตว์ทั้งหลาย มีชีวิตอยู่ในป่าหิมพานต์อันเป็นป่าเชิงเขาสัตตบรรพตรอบเขาพระสุเมรุอันเป็นสวรรค์ที่องค์พระอินทร์อธิบดีแห่งเหล่าเทวดาสถิตอยู่

อาจกล่าวได้ว่าความจริงแล้วราชสีห์ก็คือ สัตว์ที่ทำนนักปราชญ์ทั้งหลาย ได้จินตนาการมาจากสิงโตนั่นเอง

คติความนิยมในการกัฬาล่าสัตว์ที่ดุร้าย โดยเฉพาะการล่าสิงห์โตของพระมหากษัตริย์ผู้ยิ่งใหญ่ในสมัยโบราณได้แพร่หลายเหมือนกันทั่วโลก ไม่ว่าจะเป็นอินเดียโบราณ เปอร์เซีย เมโสโปเตเมีย ตลอดจนจนถึงอาณาจักรโรมันโบราณ นอกจากจะล่าสิงห์โตเพื่อนำมาประดับพระราชวัง และแสดงความกล้าหาญและบุญญาบารมีของกษัตริย์เหล่านั้นยังนิยมเลี้ยงไว้ข้างพระองค์ด้วยคล้ายกับไปที่นิยมเลี้ยงสุนัข

พระมหากษัตริย์ในราชอาณาจักรนี้เมื่อประทับสิงห์โตหมอบอยู่ข้างพระราชบัลลังก์เสมอ จนถือว่าเป็นแก่ความเป็นพระราชา

ดังนั้นจึงมีการสืบทอดความเชื่อนี้มายังประเทศอื่น ๆ ประเทศนั้น ๆ จะไม่มีการล่าสิงห์โตเป็นกีกา ก็ตาม และปรากฏรูปสิงห์โตหรือ ราชสีห์มาสลัก พร้อมนั่งชันเข่ามองเห็นเต็มตัว ข้างพระราชบัลลังก์ด้วย

เรื่องของสิงห์โตที่ประทับนี้ว่า ราชสีห์ หรืออาจจะมีการสั่งซื้อหนังมาจากต่างประเทศ มาปูลาดอยู่เหนือราชบัลลังก์ก็มี อย่างไรก็ตามเราก็เห็นพระราชอาสน์ปรากฏอยู่ในงานศิลปเสมอ ๆ ไม่ว่าจะเป็ภาพ...ภาพปูนปั้นหรือเพื่อประดับศาสนสถาน แม้แต่รูปเคารพอย่างพระพุทธรูปหรือพระโพธิสัตว์ของอินเดียโบราณ ประทับบนบัลลังก์ก็มีปรากฏอยู่

ศิลปกรรมที่สร้างขึ้น ความจริงนี้พบว่าค่อย ๆ มีวิวัฒนาการจากราชสีห์ที่มีรูปสิงห์ เหลือเพียงราชบัลลังก์ที่มีขารูปเท้าสิงห์เท่านั้น ซึ่งจะพบศึกษาได้ในศิลปกรรมราชอาณาจักรไทย นับตั้งแต่สมัยทราวดี ศิลปกรรมศรีวิชัย ลพบุรี เป็นลำดับเรื่อยมาจนถึง สุโขทัย ล้านนา อโยธยา และรัตนโกสินทร์ ซึ่งจะพบว่า มีพระราชบัลลังก์เป็นรูปเท้าสิงห์ และพระแท่นเท้าสิงห์ โต๊ะเท้าสิงห์ ตู้เท้าสิงห์ เป็นต้น

ความสำคัญของราชสีห์ได้ฝังความในคติความเชื่อที่ว่า องค์พระมหากษัตริย์จะทรงมีมีพระเกียรติยศอัน...เป็นประทับบนพระราชบัลลังก์ที่มีหนังราชสีห์ปูลาดโดยเฉพาะในราชพิธีของไทย

ดังนั้นในการประกอบพระราชพิธีจึงมีระเบียบว่าพระที่นั่งเป็นเหมือนพระที่นั่งที่ประทับ ให้พราหมณ์และราชครูทำพิธีทูลเกล้า ฯ ถวายเครื่องราชกกุธภัณฑ์ ราชสมบัติ และพระนพปฎลมหาเศวตฉัตร ตลอดจนเครื่องประกอบพระราชอิสริยยศอื่น ๆ พระที่นั่งภัทรบิฐจะต้องปูลาดด้วยหนังราชสีห์ หรือเวลาที่องค์พระมหากษัตริย์จะทรงยืนประกอบพิธีกรรมก็ต้องส่งยืนบนหนังราชสีห์

แต่อย่างไรก็ดีสำหรับการประกอบพระราชพิธีบรมราชาภิเษกในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ปรากฏหลักฐานว่าได้มีการปรับปรุงใหม่เปลี่ยนเป็นใช้แผ่นทองคำเป็นรูปราชสีห์ด้วยชาดหรรคุณ มาปูลาดบนพระที่นั่งภัทรบิฐแทน ซึ่งเข้าใจว่าจะได้ใช้มาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลายเป็นต้นมาถึงรัชกาลปัจจุบัน

อาจจะเป็เพราะหนังราชสีห์หรือหนังสิงห์โตเป็นของหายากประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งอาจจะเป็ด้วยพระมหากษัตริย์ไทยทรงเป็นพุทธมามกะที่เคร่งครัด ไม่โปรดใช้ของที่เกิดจากการจ้องทำลายชีวิตเจ้าของมาใช้ อย่างเช่นหนังสิงห์โตนั้นจะได้มากก็จากการล่ามันเอง จึงได้มีการเปลี่ยนแปลงไปที่ดังที่กล่าวแล้ว

ความหมายของการ “เสด็จเสียบพระนคร”

การเสด็จเสียบพระนครจะด้วยกระบวนพยุหยาตราสถลมารค หรือพยุหยาตราชลมารคนั้น ล้วนเป็นการแสดงแสนยานุภาพในกองทัพ ทั้งกองทัพบก และกองทัพเรือของพระมหากษัตริย์ไทยมาแต่โบราณนั่นเอง

อย่างไรก็ตามมีข้อน่าสังเกตอย่างหนึ่งคือ การจัดริ้วขบวนพยุหยาตราสถลมารคนั้นถ้าพิจารณาถึงกระบวนทัพหลวง ซึ่งมีองค์พระมหากษัตริย์ประทับบนพระที่นั่งราชนทรยาน หรือบางรัชกาลประทับบนพระที่นั่งราชยานพุดตาลทองนั้น ลวดลายที่ประดับบนฐานแต่ละชั้นของพระราชยาน มีทั้งลายเทพพนม และครุฑพนม

ลวดลายเหล่านี้ มีความหมายแสดงถึงว่า พระราชยานที่ประทับคือโลกสวรรค์ที่เขาพระสุเมรุของพระอินทร์ หรือที่เขาไกรลาสขององค์พระศิวะ รอบ ๆ สวรรค์มีเทวดาและครุฑ ซึ่งเป็นบริวารร่วมกันมาชื่นชมพระบารมีขององค์สมมติเทพหรือทิพยเทวาอวตาร ซึ่งองค์พระมหากษัตริย์ที่ประทับบนพระราชยานนั่นเอง

และถ้าจะให้ความสำคัญที่รูปครุฑ จะหมายความว่าองค์พระมหากษัตริย์นั้นคือองค์พระวิษณุซึ่งมีครุฑเป็นพาหนะมาคอยรับใช้เมื่อจะเสด็จไปในที่ต่าง ๆ

เครื่องสูงต่าง ๆ แห่ห้อมล้อมพระราชยานบังสุริย์ บังแทรก พัดโบก ดอกไม้ทอง พุ่มดอกไม้ เครื่องประกอบต่าง ๆ ล้วนการจำลองภาพของริ้วกระบวนเทวะ มาใช้พระองค์สมมติเทพบนโลกนั่นเอง

อนึ่ง ริ้วกระบวนพยุหยาตราชลมารค ซึ่งแสดงแสนยานุภาพทัพเรือก็พบว่ากระบวนเรื่อนั้น ทุกลำจะประดิษฐานเรือเป็นรูปสัตว์ เช่น สัตว์ที่มีความว่องไวจากเรื่องรามายณะ หรือรามเกียรติ์ เช่น โขนเรือ รูปเสือ รูปนกอินทรี รูปมังกร รูปลิง รูปหงส์ และรูปนาค ตลอดจนมนุษย์ เช่น อสูร

จารึกที่อยู่รอบ ๆ เรือพระที่นั่ง หรือในขบวนทัพหลวง เป็นเรือที่มีโขนเป็นรูปมนุษย์ที่เป็นเทพบริวารหรือเป็นพาหนะของเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ อาทิ หงส์เป็นพาหนะของพระพรหม พญานาค 7 เศียรหรืออนันตนาคราชเป็นที่ประทับของพระวิษณุ และครุฑเป็นพาหนะของพระวิษณุด้วยเช่นกัน

ส่วนโขนเรือรูปลิงจะมีรูปหนุมาน สุครีพ พาลี ก็มาจากเรื่องรามเกียรติ์ ลิงที่กล่าวล้วนเป็นทหารเอกที่สำคัญของพระรามซึ่งทรงเป็นอวตารภาคหนึ่งของพระวิษณุหรือพระนารายณ์ ริ้วกระบวนเรื่อนี้จึงเป็นริ้วกระบวนที่มาจากกรห้อมล้อมองค์สมมติประเทศที่ส่งเป็นอวตารภาคหนึ่งของพระวิษณุ ตามคติความเชื่อดั้งเดิมในราชสำนัก

ความหมายของ เครื่องปัญญาภุมรินทร์หรือเบญจราชกุมภัณฑ์

เครื่องเบญจราชกุมภัณฑ์ซึ่งเป็นเครื่องราชอิสริยยศ 5 สิ่งมาแต่โบราณของพระมหากษัตริย์ คือ พระมหามงกุฏ พระภูษา ผ้ารัตกัมพลพระขรรค์ พระเศวตฉัตร และฉลองพระบาททองประดับแก้ว

เครื่องเบญจราชกุมภัณฑ์ทั้ง 5 นี้ ล้วนมีความหมายอันเป็นมงคลที่แสดงถึงความเชื่อที่ว่าพระองค์ทรงเป็นเทพเจ้าที่ทรงอิทธิฤทธิ์ธรรมาภาพได้อุบัติมาจากสวรรค์ เพื่อปราบทุกข์เข็ญให้กับมนุษยชาติ ทั้งนี้ตั้งจะพิจารณาได้จากความหมายที่บูรพาจารย์ได้ให้ไว้ในคัมภีร์พระโลกบัญญัติ คือ

1. พระมหามงกุฏ ยอดวิมานของพระอินทร์
2. พระขรรค์ มีปัญญาอันจะตัดมลทินให้ข้าแผ่นดิน
3. พระภูษา หมายถึงเขาคันธมาสน์ พระสุเมรุราช กษัตริย์นั้นเปรียบเสมือน...พระเนตรข้างขวา เสมือนพระอาทิตย์ พระเนตรข้างซ้ายเสมือนพระจันทร์ อันพระอาทิตย์และพระจันทร์ล้วนส่องโลก ดุจดวงที่จะตัดทุกข์ภัยในพระอุเบกขาปริยัติ อันเป็นที่พึ่งแห่งพระวินัยธรรมราชภูษานั่นเอง
4. พระเศวตฉัตร โบราณมา...พระมหากษัตริย์ด้วยพระเศวตฉัตรเพียงถึงสวรรค์ฉกามาพจร เพิ่มพระเศวตฉัตรก็หมายความว่ารวมถึงสวรรค์ชั้น 7
5. ฉลองพระบาท...หมายถึงแผ่นดินอันเป็นที่รองรับและเป็นที่ยึดเกาะราชภูษาขอบขันทสิมา และอาณาประชาราษฎร์อำนาจด้วยเพราะเดชาพระมหากษัตริย์

อย่างไรก็ดีเครื่องธารพระกรได้เข้ามาในเครื่องเบญจราชกุมภัณฑ์ความหมายไปในทางที่ทรงธรรมดูจธาร...ก่อให้เกิดความสุขความรุ่งเรืองแก่ประชาชนในราชอาณาจักร
